

Spoleczne aspekty szkód górniczych

Social aspects of mining damage

*Dr hab. inż. Lucyna Florkowska**

*Dr inż. Izabela Bryt-Nitarska***

Treść: W referacie poruszono zagadnienia odnoszące się do społecznego wymiaru skutków prowadzenia podziemnej eksploatacji węgla kamiennego. Szkody górnicze odnoszone są zwykle do zagadnień technicznych związanych z powstawaniem i ograniczaniem uszkodzeń w zabudowie powierzchni i infrastrukturze. W artykule podjęto natomiast próbę zdefiniowania szkód górniczych jako problemu o znaczącym wymiarze społecznym. Na skalę problemu wskazuje duża liczebność grup dotkniętych skutkami realizacji wydobywania i fakt, że deformacje górnicze ujawniają się zwykle na rozległej powierzchni terenu. Uwzględniając kryteria określające pojęcie „problemu społecznego” omówiono skutki ekonomiczne utraty wartości nieruchomości na terenach górniczych. Wskazano także na wzrost kosztów utrzymania substancji mieszkaniowej, wynikający z potrzeby wykonywania częstych napraw i wzmocnień obiektów budowlanych dla zachowania warunków bezpieczeństwa konstrukcji i użytkowania. W wymiarze społecznym rozpatrywać również należy potrzebę zintegrowania działań przedsiębiorców górniczych, organów administracji państwowej i samorządowej w celu realizacji postulatów zrównoważonego rozwoju. Dotyczy to w szczególności ochrony powierzchni poprzez stosowanie profilaktyki budowlanej i górniczej, obniżania kosztów społecznych i ekonomicznych wynikających z użytkowania budynków na terenach górniczych, promowania procesu ciągłego wdrażania rozwiązań podnoszących efektywność ochrony powierzchni w warunkach realizacji eksploatacji górniczej.

Abstract: This paper presents the problem of social aspects of the effects of underground hard coal mining. Mining damage usually refers to technical issues, connected with the creation and mitigation of damage to the buildings and infrastructure on the surface. This paper, however, attempts to define mining damage as an issue with a significant social aspect. The scale of the problem connected with the fact that the groups affected by the impact of mining are quite large has been pointed out. Taking into consideration the criteria specifying the notion ‘social problem’, not only the economic aspect was presented, as the buildings in mining areas lose their value, but also the intangible aspects of the damage, such as people’s feelings of being in danger and not feeling safe was addressed. It has been pointed out that the cost of maintaining the existing buildings is increasing as a result of the fact that the buildings frequently need to be repaired and reinforced to maintain the safety of their structure and use. The problems are discussed in the context of sustainable development and corporate social responsibility (CSR). The social aspect stresses the fact that the activities of mining companies and state and local administration agencies need to be coordinated in order to ensure the conditions of sustainable development. This is relevant especially to surface protection by means of implementing preventive measures in construction and mining, reducing the social and economic costs resulting from using buildings in mining areas and promoting a continuous implementation of solutions aimed to increase the effectiveness of surface protection in mining conditions

Słowa kluczowe:

szkody górnicze, problemy społeczne, zrównoważony rozwój, społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw, CSR, tereny górnicze

Key words:

mining damage, social issues, sustainable development, corporate social responsibility (CSR), mining areas

1. Wprowadzenie

Górnictwo jest tą dziedziną działalności człowieka, która w sposób szczególnie dynamiczny powoduje przekształce-

nie środowiska naturalnego. W obszarach zurbanizowanych przekształcenia te wywierają silny, negatywny wpływ na bezpośrednie otoczenie i warunki życia człowieka. Infrastruktura techniczna, w tym głównie budynki, drogi, sieci uzbrojenia ulegają uszkodzeniom i niszczeniu, co pogorsza warunki życia i wywołuje wiele problemów społecznych. Z uwagi na fakt, że skala tych problemów jest znaczna, konieczne jest

* Instytut Mechaniki Górotworu PAN w Krakowie ** Instytut Techniki Budowlanej

poszukiwanie kompleksowych rozwiązań, które stanowiłyby drogi pomocy dla dotkniętych nimi mieszkańców oraz użytkowników powierzchni. Dotyczy to zarówno aspektów technicznych, jak i prawno-administracyjnych. Za znamienne i alarmujące uznać należy sytuacje, kiedy zagadnieniom tym odmawia się statusu problemów społecznych¹. W tej sytuacji bardzo ważnym wydaje się podejmowanie działań ukierunkowanych jednocześnie na:

- poprawę sytuacji społeczności dotkniętej niekorzystnymi skutkami oddziaływań górniczych (rozwiązania techniczne i prawne),
- kompleksowe badania naukowe zarówno technicznych, jak i społeczno-ekonomicznych skutków szkód górniczych,
- upowszechnianie wiedzy na temat istoty, charakteru i skali tych problemów.

Celem artykułu jest wykazanie, iż szkody górnicze stanowią poważny problem społeczny, którym dotknięta jest znacząca część populacji kraju, a także omówienie kluczowych zagadnień związanych z tym zjawiskiem oraz podkreślenie wagi społecznego wymiaru niszczenia i degradacji obiektów budowlanych.

Zakres rozważań ograniczono do szkód powstających w zabudowie i infrastrukturze technicznej wskutek podziemnej eksploatacji górniczej, jako że szkody te w sposób najbardziej bezpośredni przekładają się na obniżenie poziomu życia oraz poczucia bezpieczeństwa mieszkańców. Uświadamianie ich znaczenia oraz poszukiwanie nowych rozwiązań jest obowiązkiem zarówno władz samorządowych i państwowych, jak i przedsiębiorców górniczych. Obowiązek ten wynika zarówno z konstytucyjnie zatwierdzonej zasady zrównoważonego rozwoju, jak również z wielu przyjętych przez Polskę dokumentów, m.in. *Strategii zrównoważonego rozwoju Polski do roku 2015* [18]. Kwestie te stanowią też, w przypadku zakładów górniczych, istotną część działań podejmowanych w zakresie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (ang. *corporate social responsibility, CSR*).

2. Społeczny wymiar szkód górniczych

Skutki prac wybierkowych prowadzące do deformowania się górotworu stanowiącego podłoże obiektów budowlanych w nieunikniony i dotkliwy sposób wywierają wpływ na życie mieszkańców. Na przeważającej części obszarów górniczych, gdzie eksploatacja prowadzona jest od kilkudziesięciu lat, sumaryczne obniżenia terenu przyjmują rząd 20-30 metrów. Są to zmiany ukształtowania dokonujące się pod gęsto zaludnionymi obszarami miejskimi. Przeobrażenia te mają wpływ na przyspieszenie degradacji i zwiększone zużycie techniczne obiektów budowlanych na terenach górniczych [2, 3, 21]. Zagadnieniom tym poświęcone zostały liczne konferencje (np. seria konferencji organizowanych przez Główny Instytut Górnictwa pt. „Bezpieczeństwo i ochrona obiektów budowlanych na terenach górniczych”) oraz publikacje naukowe, m.in.: [1, 5, 11, 13, 17].

Występowanie stanów awaryjnych i przyspieszone niszczenie oraz degradacja konstrukcji nośnej budynków mieszkalnych mają niebagatelny wpływ na poziom życia użytkowników. Następuje obniżenie wartości nieruchomości, przy równoczesnej konieczności ponoszenia nakładów finansowych na powtarzające się remonty i naprawy. W skrajnych przypadkach ludzie tracą dach nad głową. Poziom życia ulega

znaczemu obniżeniu, pojawia się zagrożenie ubóstwem i marginalizacją. Należy pamiętać, że obecnie zarówno pierwotny, jak i wtórny rynek nieruchomości, w tym również w zakresie budownictwa indywidualnego, finansowane są w znacznej części za pomocą wysokich, długoterminowych kredytów. W takiej sytuacji zniszczenie, czy uszkodzenie budynku pociągające za sobą poważny spadek ceny nieruchomości powoduje dramatyczną sytuację finansową właścicieli. Są to problemy, których wagi nie sposób nie dostrzec, a zastosowanie wobec nich przymiotnika „społeczny”² jest jak najbardziej uprawnione.

Analiza SWOT³ prezentowana na oficjalnej stronie internetowej województwa śląskiego umieszcza marginalizację i zagrożenie wykluczeniem społecznym dużych grup ludności oraz szkody górnicze, utrudniające lub uniemożliwiające podejmowanie inwestycji oraz powodujące trudności w wyposażeniu niektórych terenów w infrastrukturę techniczną w czołówce słabych stron regionu.⁴

2.1. Skala problemu

Problem społecznych kosztów szkód górniczych w odniesieniu do obiektów budowlanych stanowi ważne i wciąż aktualne zagadnienie nie tylko w skali lokalnej. Biorąc pod uwagę fakt, że wydobywanie węgla jest i pozostanie w najbliższej przyszłości filarem bezpieczeństwa energetycznego kraju [6, 23], można zaryzykować stwierdzenie, iż waga problemów związanych z tą gałęzią gospodarki ma wymiar globalny. Nie ulega natomiast wątpliwości, że najbardziej dotkliwe koszty ponosi społeczeństwo obszarów położonych w zasięgu oddziaływania skutków prowadzenia wydobywania. To mieszkańców śląskich aglomeracji w sposób najbardziej bezpośredni dotyczą problemy uszkodzeń i niszczenia budynków mieszkalnych, użyteczności publicznej czy infrastruktury komunikacyjnej. To oni borykają się na co dzień z utrudnieniami powodowanymi przez szkody górnicze. O skali problemu wiele mówi fakt, że (uwzględniając gęstość zaludnienia) statystycznie co dziesiąty Polak zamieszkuje na obszarze, w którym prowadzono lub będzie się prowadziło eksploatację górniczą. Tereny te nadal podlegają silnej urbanizacji, a także rewitalizacji.

2.2. Mieszkańcy terenów górniczych jako grupa społeczna

Mieszkańcy górniczych aglomeracji stanowią znaczącą grupę doświadczającą na co dzień niekorzystnych skutków szkód górniczych i zagrożoną dalszym obniżaniem poziomu życia. Cechuje ich brak poczucia bezpieczeństwa związany z realnym zagrożeniem, zniszczeniem lub wręcz utratą miejsca zamieszkania, a co za tym idzie drastycznym pogorszeniem sytuacji finansowej, łącznie z ubóstwem i marginalizacją. Problemy te były wielokrotnie przedmiotem raportów i studiów, m.in. „Górnicy wykluczeni, ale nie zapomniani”⁵ czy też I Forum Społeczno – Samorządowo – Rządowe pt.: „Świadome górnictwo a przestrzeń publiczna”⁶.

² „odnoszący się do społeczeństwa lub jego części” „Słownik języka polskiego” PWN (<http://sjp.pwn.pl/>)

³ analiza pozwalająca na identyfikację mocnych i słabych stron oraz ocenę szans i zagrożeń (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) (przyp. aut.)

⁴ https://www.slaskie.pl/wpo/wpo_5.htm

⁵ Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej – EFS – i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013, Priorytet VII, Działanie/Poddziałanie 7.2.1.

⁶ Zrównoważony rozwój na płaszczyźnie międzyresortowej z uwzględnieniem potencjału społeczno-gospodarczego w działalności górniczej. Pszczyzna 2013.

¹ A. Kaźmierczak. NCN. DZP-SKB.7011.2.2014.JM1:145.MS10 Ocena merytoryczna I stopnia wniosku w ramach II Konkursu Programu Innowacje Społeczne (dokument niepublikowany)

Na tle społeczeństwa naszego kraju osoby zagrożone szkodami górniczymi są jedyną zbiorowością, której dotyczą tego typu zagrożenia, co stanowi o ich silnie zaznaczonej odrębności, wzmocnionej dodatkowo wyraźną, historycznie utrwaloną specyfiką kulturową. Łączą ich wspólne problemy powodowane szkodami górniczymi, które nie występują w takiej skali nigdzie indziej w Polsce. Mają świadomość swej odrębności i próbują podejmować działania na rzecz zmiany tego stanu rzeczy. W bazie zarejestrowanych organizacji pozarządowych NGO znajduje się kilka stowarzyszeń, których działalność skupiona jest wokół problemów szkód górniczych, m.in.: „Krajowe Stowarzyszenie poszkodowanych działalnością geologiczno-górnica” (KRS: 0000391517), „Stowarzyszenie na rzecz poszkodowanych przez zakłady górnicze” (KRS: 0000366081), „Stowarzyszenie ochrony przed negatywnymi skutkami działalności górniczej na terenie Ziemi Śląska Cieszyńskiego” (KRS: 0000422463) czy „Stowarzyszenie osób poszkodowanych działalnością geologiczną, górnica i przemysłową” (KRS: 0000422463).

W świetle obowiązujących pojęć socjologicznych, wśród których przytoczyć można dwie definicje grupy społecznej:

1. Jana Szczepańskiego, według którego grupa społeczna to „pewna ilość osób (...) powiązanych systemem stosunków, posiadających pewne wspólne wartości i oddzielonych od innych zbiorowości wyraźną zasadą odrębności” [20];
2. Piotra Sztompki, który określił grupę społeczną jako „zbiór jednostek, w którym wspólnota pewnych istotnych społecznie cech wyraża się w tożsamości zbiorowej i towarzyszą temu kontakty, interakcje i stosunki społeczne w jej obrębie częstsze i bardziej intensywne niż z osobami z zewnątrz” [22];

mieszkańcy terenów górniczych stanowią niewątpliwie wyraźną wyodrębnioną grupę społeczną.

Jeżeli dodatkowo zastosujemy przyjęte w socjologii główne kryterium rozróżnienia pomiędzy „grupą społeczną” (w której występują interakcje pomiędzy członkami) a „kategorią społeczną”, w której interakcje między osobami nie zachodzą, to zdecydowanie mieszkańcy śląskich aglomeracji, objęci oddziaływaniem eksploatacji górniczej, stanowią mocno zintegrowaną społecznie i kulturowo grupę, w której istnieją silne, ugruntowane więzi. Są oni powiązani wspólnymi działaniami, o czym świadczą mogą m.in. zakładane stowarzyszenia i organizacje społeczne.

2.3. Wymiar ekonomiczny

Z danych statystycznych dla województwa śląskiego⁷ wynika, że w roku 2014 na terenie województwa oddano do użytkowania ponad 7 tys. budynków mieszkalnych i ponad 2 tys. budynków niemieszkalnych, w tym: biurowe, handlowo-usługowe, przemysłowe, szpitale i obiekty opieki medycznej. Od 2005 r. liczba ta utrzymuje się na poziomie 6 - 7 tys. rocznie. Należy zauważyć, że 90% tych obiektów położonych jest na terenach objętych oddziaływaniem eksploatacji górniczej. Inwestycje budowlane podejmowane na terenach górniczych i pogórnich obciążone są ryzykiem wystąpienia szkód górniczych. Możliwość rzetelnego prognozowania tego ryzyka jest coraz trudniejsza, z uwagi na silne i nieodwracalne naruszenie pierwotnej struktury górotworu [7, 8].

Szkody górnicze wpływają na obniżenie wartości nieruchomości. Przy wyznaczaniu wartości materialnej, tzw. ceny rynkowej, nie sposób pominąć czynników niematerialnych,

które wpływają na właściwości użytkowe nieruchomości. Czynniki te, to głównie: zwiększone zużycie techniczne, duży stopień uszkodzenia konstrukcji wskutek ujawnionych oddziaływań deformacji górniczych, prognozowane przyszłe wpływy górnicze, a także czynnik ludzki związany z postrzeganiem ryzyka wystąpienia szkody górniczej [4].

Obserwowany wzrost wartości nieruchomości przy równoczesnym finansowaniu inwestycji poprzez środki kredytowe, a także wzrost świadomości i wymagań użytkowych społeczeństwa, przemawiają za koniecznością realizacji eksploatacji górniczej przy zachowaniu społecznie akceptowalnych warunków. Równocześnie widoczne działania przedsiębiorców górniczych na rzecz utrzymania a wręcz nawet poszerzenia poziomu wydobycia kopalin, w tym w szczególności węgla kamiennego, wskazują na konieczność tworzenia mechanizmów ochrony wartości niematerialnych i materialnych użytkowników powierzchni i minimalizowania negatywnych skutków wydobycia. W tym w szczególności o ograniczania kosztów społecznych.

3. Szkody górnicze jako problem społeczny

Aby udzielić odpowiedzi na pytanie, czy szkody górnicze określić można mianem „problemów społecznych” należy przyjąć definicję tego pojęcia. Nie jest to zadaniem łatwym; socjologowie zgadzają się co do faktu, iż trudno sformułować obiektywne kryteria terminu „problem społeczny” – głównie z uwagi na fakt, że jest ono związane zawsze z konkretną grupą społeczną, w której warunki rozróżnienia co do norm są subiektywne. W obszernym kompendium teorii problemów społecznych Ludwika Misia [14] przytoczono i scharakteryzowano wybrane definicje tego pojęcia, konkludując jednocześnie, że podstawowe różnice pomiędzy poszczególnymi autorami dotyczą głównie „relacji pomiędzy aspektami obiektywnymi a subiektywnymi” oraz „stosunku do teorii socjologicznej”.

Chcąc jednakże zmierzyć się z kwestią sklasyfikowania (bądź nie) szkód górniczych jako problemu społecznego przytoczmy najpierw klasyczną definicję Ronalda Marisa, według której problemy społeczne to „ogólne wzory zachowania ludzkiego lub warunków społecznych, które są postrzegane jako zagrożenia dla społeczeństwa przez znaczącą liczbę ludności, przez silne grupy, bądź przez charyzmatyczne jednostki, oraz które mogą być rozwiązane czy też którym można jakoś zaradzić” [12]. Z kolei P.B. Horton i G.R. Leslie określili problem społeczny, jako „stan (wzbudzający zaniepokojenie) traktowany przez znaczącą liczbę osób jako niepożądany (szkodliwy), o którym jednocześnie utrzymuje się opinia (przekonanie), że może być zmieniony poprzez działania zbiorowe” [9]. Uogólniając, stwierdzić można, że problemy społeczne wynikają z zaistnienia zjawisk, które doskwierają ludziom i niepokoją ich, ponieważ, jak podaje J. Sztumski, nie dają się one pogodzić z powszechnie uznanymi normami, wartościami, standardami i zasadami współżycia [19].

Podsumowując powyższe rozważania, sformułujemy kryteria zaistnienia problemu społecznego jako zjawiska:

- negatywnego,
- pozostającego w świadomości społecznej,
- budzącego niepokój, poczucie zagrożenia i sprzeciw,
- możliwego do rozwiązania.

W świetle zamieszczonej w rozdziale 2 charakterystyki, stwierdzić należy, iż szkody górnicze wpisują się precyzyjnie w definicję problemów społecznych. Co więcej, są jako takie postrzegane, nie tylko przez lokalne społeczności, ale także przez władze samorządowe oraz przez przedsiębiorców górniczych. Społeczny wymiar szkód górniczych jest także domeną badań naukowych i obszarem poszukiwania, zarówno technicznych, jak i ekonomicznych i społecznych rozwiązań.

⁷ Rocznik statystyczny województwa śląskiego. Urząd statystyczny w Katowicach, 2014 r. (<http://katowice.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-województwa-slaskiego-2014,4,14.html>)

4. Szkody górnicze w świetle wymagań zrównoważonego rozwoju

Podjęta problematyka jest silnie związana z ideą zrównoważonego rozwoju w budownictwie i górnictwie. W aspekcie prawnym obowiązek kierowania się zasadą zrównoważonego rozwoju wynika z zapisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (art. 5). Stąd jego wysoki priorytet w odniesieniu do innych celów działalności przedsiębiorstw oraz organów państwowych i samorządowych. Definicja prawna zrównoważonego rozwoju zawarta została w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska* (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627). Zgodnie z art.3.p.50 wskazanego aktu pod pojęciem tym rozumie się „taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”. Pojęcie zrównoważonego rozwoju występuje również w *ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717), gdzie ład przestrzenny i zrównoważony rozwój wskazane są jako podstawa kształtowania polityki przestrzennej.

Zasady zrównoważonego rozwoju znalazły szerokie odzwierciedlenie we współczesnym podejściu do tzw. ekorozwoju. Istotnym z punktu widzenia jego realizacji aktem prawnym jest *ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju* (Dz.U. 2006 nr 227 poz. 1658), która definiuje pojęcie polityki rozwoju jako działań nacelowanych na trwałe i zrównoważony rozwój, a także wskazuje organy zobowiązane do prowadzenia tej polityki; są to: rada ministrów (w skali kraju) oraz samorzady województw, powiatów i gmin. Podstawowym założeniem tego podejścia jest wdrażanie rozwoju gospodarczego w sposób nienaruszający nieodwracalnie środowiska i jednoczący prawa przyrody i ekonomii.

Równocześnie zrównoważony rozwój stawia także przed budynkami wymagania odnoszące się do człowieka. Użytkownicy budynków oczekują między innymi trwałości struktury budynku i zminimalizowania ryzyka wystąpienia sytuacji ograniczających lub pogarszających warunki użytkowania. Nie akceptują sytuacji, w których skutki oddziaływań górniczych ograniczają lub uniemożliwiają normalne użytkowanie ich budynków. Na terenach górniczych warunki tzw. ekodomu są jednak trudne do osiągnięcia.

W odniesieniu do podjętych w niniejszej pracy zagadnień podkreślić należy zatem obowiązek zintegrowania działań gospodarczych przedsiębiorcy górniczego z działaniami społecznymi w taki sposób, by nienaruszona została możliwość zaspokajania podstawowych potrzeb mieszkańców. Zabezpieczenie potrzeb mieszkaniowych i poczucie bezpieczeństwa należą niewątpliwie do podstawowych potrzeb ludzkich, które zostają bezpośrednio zagrożone wskutek szkód górniczych. Badania przeprowadzone przez Wiktoria Sobczyk wśród mieszkańców terenów górniczych oraz osób związanych z górnictwem wykazują, że szkody górnicze wskazane zostały przez największy odsetek badanych (96%) jako szczególnie uciążliwe skutki eksploatacji [16]. Zasada zrównoważonego rozwoju obliuguje zatem przedsiębiorcę do opracowania i realizacji takiej strategii, która minimalizuje społeczne koszty jego działalności, a organy samorządowe do prowadzenia działań na rzecz ograniczenia negatywnych skutków działalności górniczej i pomocy mieszkańcom nimi dotkniętymi.

5. Szkody górnicze a społeczna odpowiedzialność przedsiębiorcy górniczego

Na przedsiębiorcach górniczych w sposób szczególny ciąży odpowiedzialność za społeczne skutki eksploatacji kopalni, jako że działalność przez nich prowadzona głęboko ingeruje w życie mieszkańców [10,11,15].

W świetle obowiązującego prawa przedsiębiorca górniczy ponosi odpowiedzialność finansową za szkody powstałe wskutek działalności wydobywczej. Ponosi on również koszty społecznego sprzeciwu wobec występowania zagrożeń. Idea społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (ang. *corporate social responsibility*, CSR) to jednakowoż podejście, według którego przedsiębiorstwo nie ogranicza się wyłącznie do przestrzegania obowiązujących przepisów prawnych, ale dobrowolnie modyfikuje własną działalność w interesie społeczeństwa i środowiska naturalnego. Komisja Europejska zdefiniowała CSR jako „odpowiedzialność przedsiębiorstw za ich wpływ na społeczeństwo”. Jak czytamy na stronie internetowej Ministerstwa Gospodarki RP „w koncepcji społecznej odpowiedzialności spotkamy się z pojęciem interesariuszy (ang. *stakeholders*). Są nimi wszelkie osoby, społeczności, instytucje, organizacje, urzędy, które mogą wpływać na przedsiębiorstwo oraz pozostają pod wpływem jego działalności.”⁸ Naturalną grupę interesariuszy stanowią w tym przypadku osoby zamieszkujące tereny górnicze, ale są nimi także reprezentujące mieszkańców organizacje społeczne, samorzady, i instytucje państwowe mające za zadanie ochronę praw i interesów lokalnych społeczności.

Warto zauważyć, że o ile dotychczas stosowanie zasad CSR stanowiło dobrowolną inicjatywę firm, w ostatnim czasie podejście Unii Europejskiej do społecznej odpowiedzialności biznesu uległo zmianie. W grudniu 2014 r. weszła w życie Dyrektywa 2014/95/UE zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże spółki oraz grupy⁹. Dyrektywa ta wprowadza wymóg ujawniania w sprawozdaniu z działalności minimum istotnych informacji dotyczących kwestii środowiskowych, spraw społecznych i pracowniczych, poszanowania praw człowieka oraz przeciwdziałania korupcji i łapownictwu, czyli właśnie sprawozdawczość w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu. Obowiązek ten odnosi się do firm zatrudniających więcej niż 500 osób i posiadających sumę bilansową powyżej 20 mln euro lub przychody powyżej 40 mln euro. Jak podaje Ministerstwo Gospodarki RP, w Polsce dotyczyć będzie to ok. 250-300 firm. Niewątpliwie znajdują się wśród nich najwięksi przedsiębiorcy górniczy^{10,11,12}. Kraje członkowskie mają czas na implementację dyrektywy do 6 grudnia 2016 r.

Zanim sprawozdawczość w zakresie CSR stała się wymogiem, niektóre polskie firmy branży wydobywczej podpisały deklarację przystąpienia do tzw. „Koalicji odpowiedzialnego biznesu”. Raporty społecznej odpowiedzialności podają też do publicznej wiadomości m.in. Katowicki Holding Węglowy, KGHM Polska Miedź S.A., Lubelski Węgiel „Bogdanka”

⁸ <http://www.mg.gov.pl/Wspieranie+przedsiębiorczosci/Zrownowazono+rozwojSpoeczna+Odpowiedzialnosc+Przedsiębiorstw+CSR>

⁹ Dziennik Urzędowy UE z dnia 15 listopada 2014 r.

¹⁰ Biuletyn Informacji Publicznej: *Sprawozdanie finansowe Grupy Kapitałowej KW S.A. za 2013 rok; Sprawozdanie finansowe z działalności Spółki za 2013 rok*

¹¹ Biuletyn Informacji Publicznej: *Sprawozdanie finansowe Katowickiego Holdingu Węglowego S.A. za okres od 01-01-2014 r. do 31-12-2014 r.*

¹² *Grupa Kapitałowa Lubelski Węgiel „BOGDANKA” S.A. Skonsolidowane Sprawozdanie Finansowe za rok obrotowy od 1 stycznia do 31 grudnia 2014 roku*, Bogdanka, marzec 2015

S.A. W województwie śląskim od 2011 r. działa także Rada ds. Społecznej Odpowiedzialności Biznesu.

6. Podsumowanie i wnioski

Istnienie złóż i zakładów wydobywczych stanowi bez wątpienia bogactwo i ogromny potencjał rozwojowy regionu. Z drugiej zaś strony jest źródłem poważnych problemów społeczno-ekonomicznych, których rozwiązanie stanowi wspólną korzyść. Obszary górnicze w Polsce, to w zdecydowanej większości tereny, na których wydobywanie złóż prowadzone jest od kilkudziesięciu lat. Spowodowane tym faktem znaczne naruszenie pierwotnej struktury górotworu powoduje, że eksploatacja kolejnych, niżej zalegających pokładów odbywa się w coraz bardziej skomplikowanych warunkach. Dlatego coraz większe trudności sprawia realne prognozowanie rozmiarów i zasięgu skutków kolejnych eksploatacji. Wzrasta ryzyko uszkodzeń i awarii obiektów budowlanych, które powodowane jest zarówno pogarszającym się stanem technicznym istniejącej zabudowy, jak i trudnym do oceny stanem naruszenia górotworu. Problemy z odpowiednim zabezpieczeniem zarówno istniejącej, jak i nowo projektowanej infrastruktury narastają i domagają się zastosowania nowych rozwiązań.

W pracy dowiedziono, że szkody górnicze wynikające z podziemnej eksploatacji kopaliny mają ważny wymiar społeczny. Wykazano, że stanowią one poważny problem społeczny, dla którego konieczność rozwiązania wynika nie tylko z przesłanek etycznych i ekonomicznych, ale również z obowiązków i zaleceń legislacyjnych mających swe źródło m.in. w idei zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności biznesu.

Podsumowując zawarte w pracy rozważania, problemy społeczne bezpośrednio związane ze szkodami górniczymi pogrupować można jako:

- zagrożenie zniszczeniem lub utratą miejsca zamieszkania,
- pogorszenie warunków życia spowodowane uszkodzeniami budynków mieszkalnych,
- pogorszenie sytuacji finansowej w wyniku obniżenia wartości nieruchomości, łącznie z zagrożeniem ubóstwem i marginalizacją,
- utrata poczucia bezpieczeństwa,
- obniżenie wartości inwestycyjnej obszarów wskutek zniszczenia istniejącej lub braku możliwości wykonania uzbrojenia terenu.

Na obszarach objętych wpływem eksploatacji górniczej daje się zauważyć ogromną potrzebę opracowania i wprowadzenia do praktyki społecznej i gospodarczej nowych rozwiązań, które pozwolą na skuteczne ograniczenie rozmiarów uszkodzeń i zniszczeń powodowanych w obiektach budowlanych przez działalność górniczą. Istnieje zwłaszcza konieczność wdrażania nowych rozwiązań technicznych w zakresie profilaktyki budowlanej, w tym także wykorzystania systemów monitorowania i kontroli stanu obiektów budowlanych w okresie oddziaływania na nie eksploatacji górniczej. Tylko bowiem nowoczesne rozwiązania techniczne umożliwiające wczesną predykcję zagrożeń, w powiązaniu z odpowiednio funkcjonującymi ścieżkami administracyjno-prawnymi spowodować mogą ograniczenie społecznie niekorzystnych skutków działalności wydobywczej.

Literatura

1. *Bednorz J.*: Społeczno-ekologiczne skutki eksploatacji węgla kamiennego w Polsce. „Górnictwo i Geologia” 2011, t. 6, z. 4.
2. *Bryt-Nitarska I.*: Ocena stanu technicznego budynków murowanych na terenach górniczych. Poradniki ITB, 485/2013.
3. *Bryt-Nitarska I.*: Czynniki oceny stanu technicznego w badaniach wpływu eksploatacji górniczej na konstrukcje budynków. „Prace Instytutu Techniki Budowlanej” 2006, r. 35. Nr 4.
4. *Bryt-Nitarska I.*: Studia nad skutkami wpływu podziemnej eksploatacji górniczej na obiekty budowlane. Praca badawcza ITB 2014.
5. *Dubiński J., Turek M.*: Szanse i zagrożenia rozwoju górnictwa węgla kamiennego w Polsce. „Wiadomości Górnicze” 2012, s. 626-633.
6. EU Energy, Transport and GHG Emissions: Trends to 2050. European Commission. Directorate-General for Energy, Directorate-General for Climate Action and Directorate-General for Mobility and Transport. EU 2013.
7. *Florkowska L.*: Land subsidence due to Mining Operations in Disturbed Rock Mass on the Example of Ruda Śląska (Poland). Archives of Mining Sciences 2010, vol. 55, s. 691-701.
8. *Florkowska L.*: Zastosowanie numerycznej mechaniki nieliniowej w zagadnieniach ochrony budynków na terenach górniczych. Archives of Mining Sciences. Monografia. Nr 11. Kraków 2010.
9. *Horton P.B., Leslie G.R.*: The Sociology of Social Problems. Appleton-Century-Crofts. New York 1970.
10. *Jarosławska-Sobór S.*: Społeczna Odpowiedzialność Biznesu (CSR) i wykorzystanie społecznego potencjału przedsiębiorstwa górniczego w budowaniu wizerunku branży. „Przeгляд Górniczy” 2011, s. 60-65.
11. *Kaszowska, O., Palka J., Koba, M.*: Problemy społeczne wynikające z oddziaływania podziemnej eksploatacji górniczej na obiekty budowlane. „Geodezja”. Półrocznik Akademii Górniczo-Hutniczej 2003, t. 9, z. 2/1, s. 337-344.
12. *Maris R.W.*: Social Problems. The Dorsey Press. Chicago 1988.
13. *Mikrosz R.*: Odpowiedzialność za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego. Wolters Kluwer. Polska 2006.
14. *Miś L.*: Problemy społeczne. Teoria, metodologia, badania. WUJ. Kraków 2007.
15. *Mossakowska T., Wasilewski M.*: Czy górnictwo węgla kamiennego jest w stanie przyjąć paradygmat zarządzania jakim jest CSR? „Przeгляд Górniczy” 2011, t. 67, nr 10, s. 47-59.
16. *Sobczyk W.*: Badania opinii respondentów na temat uciążliwości środowiskowej górnictwa węgla. „Górnictwo i Geoinżynieria” 2007, R. 31, z. 3/1 s. 497-50.
17. *Sobula W., Martyka J., Nowak K.*: Szkody górnicze jako element dyskomfortu w warunkach życia mieszkańców Górnego Śląska. „Przeгляд Górniczy” 2005, t. 61, nr 7-8.
18. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Polski do roku 2015. Ministerstwo Środowiska. Warszawa 1999.
19. *Sztumski J.*: Problem społeczny jako przedmiot badań socjologii. „Studia Socjologiczne” 1977, Nr 3.
20. *Szczepański J.*: Elementarne pojęcia socjologii. Warszawa 1970.
21. *Szojda L.*: Analiza współdziałania murowanych budynków ścianowych z deformującym się podłożem. Politechnika Śląska, Gliwice 2001.
22. *Sztompka P.*: Socjologia. Analiza społeczeństwa. Znak. Kraków 2012.
23. Uchwała Nr 15/2014 Rady Ministrów z dnia 28 stycznia 2014 r. w sprawie programu wieloletniego pod nazwą „Program polskiej energetyki jądrowej”. Monitor Polski z 24 czerwca 2014 (poz. 502).